

Nghệ thuật hài: Cần cả nụ cười lẫn những giọt nước mắt
Quang Minh

“Đời là bi kịch khi được nhìn cận cảnh, nhưng lại là hài kịch khi được nhìn toàn cảnh”, vua hề Sác-lô đã từng nói về cuộc đời như thế.

Trong những ngày đầu của lịch sử điện ảnh, giữa kỷ nguyên phim câm của thế kỷ 19, người ta thấy hiện lên bóng hình của một người đàn ông đặc biệt: một người đàn ông lang thang, đơn độc, nghèo khổ; một người đàn ông nhạy cảm, dễ tổn thương, nhưng không bao giờ mất đi niềm tin vào cái đẹp; một người đàn ông mãi trượt ngã nhưng vẫn đứng dậy để đi tìm hạnh phúc... Đó là vua hề Sác-lô.

Sác-lô, một kẻ khờ với bộ râu bàn chải, chiếc mũ quả dưa và cây gậy ba-toong, vụng về, lạch bạch như một con chim cánh cụt, mơ mộng như một nhà thơ, nhưng đôi lúc cũng có thể hóa thân thành một quý ông lịch lãm, hay một “Nhà độc tài vĩ đại”.

Hài của Sác-lô đa sắc thái lắm: Người ta có thể cười cợt sự ngốc nghếch của Sác-lô một phút trước, rồi sau đó lại rung rung nước mắt khi kẻ đại khờ ấy hy sinh cho tình yêu (City lights); người ta hy vọng khi nhìn thấy Sác-lô nắm tay Ellen đi về phía chân trời, sau biết bao nhiêu lần cả hai gục ngã (Modern Times); người ta cảm thấy vững tin hơn vào nhân loại trước một diễn thuyết hùng hồn của Sác-lô trong “Nhà độc tài vĩ đại” (The Great Dictator); và người ta tiếc nuối trước một Sác-lô hấp hối sau màn trình diễn cuối cùng trên sân khấu (Limelight).

Vua hề Sác-lô, trong tạo hình một người đàn ông nhỏ bé và luộm thuộm, lại trở thành biểu tượng vĩ đại của lịch sử điện ảnh thế giới. Ông đã mang lại những giá trị sâu sắc, không phải bằng cách gồng

mình chọc cười khán giả, mà là bằng những giọt nước mắt của niềm tin và hy vọng...

“Nụ cười như một tấm thấu kính, có thể lồi lõm, ta soi vào mà bật cười, nhưng không làm mờ đi bản chất đích thực của cuộc sống... Thời của Sác-lô, tiếng cười không mang ý nghĩa né tránh hay xoa dịu. Ông chẳng khoan nhượng với một nước Mỹ dậy thì và thơ ngây, phù phiếm và tàn nhẫn”, đạo diễn Đặng Nhật Minh từng viết về vua hề Sác-lô như thế.

Nhưng... tiếng cười của Sác-lô có lẽ đã lỗi thời.

Bước vào thế kỷ 21, nghệ thuật hài đường như đã mất đi cái nhân văn vốn có của nó. Những trò lố mua vui, những tình huống nhợt nhạt, những thói xấu kệch cỡm, với những nhân vật nam không ra nam, nữ không ra nữ, tất cả chỉ cố để “cù” khán giả. Và tất nhiên, khán giả được cười, cười thoải mái, cười vui vẻ, cười hào hứng, cười quên cuộc sống, và cũng quên luôn rằng ở trên màn ảnh đang chiếu cái gì... Rồi thỉnh thoảng khán giả nhận ra, thỉnh thoảng khán giả lại lên tiếng. Trước áp lực của công chúng, có nghệ sĩ bực bội tuyên bố: Khán giả nào thấy không hay thì hãy tắt TV đi! Âu đó cũng là cái khổ của người diễn hài vậy.

Và không chỉ trong nghệ thuật, những tiếng cười hời hợt và dễ dãi lan đến khắp mọi nơi. Ở chốn công sở, người ta bắt gặp nụ cười trang tráo trong những câu chuyện khiến người nghe đỏ mặt; nơi quán nước, người ta nghe thấy tiếng cười nhạt thếch của những câu chuyện ngồi lê đôi mách; rồi tiếng cười ha hả trong bàn nhậu, hay tiếng cười cuồng dại trong thứ nhạc nhảy chẳng biết từ khi nào đã lan ra khắp các cửa hàng kinh doanh chốn thành thị...

Tiếng cười trở nên phản cảm.

Rồi đâu đó cũng có những tiếng cười tắc nghẹn mà người ta chờ đợi vào dịp năm mới... Để rồi người ta lại thất vọng, lại phũ phàng định giá cho công sức của biết bao nhiêu nghệ sĩ “chỉ đáng 5 trăm ngàn đồng”. Nhưng làm sao những người nghệ sĩ ấy dám khiến vở diễn của mình hay hơn, ý nghĩa hơn, sâu sắc hơn được, bởi vì cười quá thì dễ bị người ta “cắt” mất.

Nghệ thuật hài: Cần phải có cả nụ cười lẫn những giọt nước mắt
Cười quá thì người ta “cắt” mất, chỉ dám cười vừa phải thôi...

Trong hồi ký về Einstein, János Plesch đã viết về cuộc hội ngộ của vua hề Sác-lô và Einstein như thế này:

Một lần, Einstein tới thăm Hollywood, Sác-lô đã lái xe chở ông. Khi nhận ra sự có mặt của hai con người đương thời vĩ đại nhưng cũng rất khác biệt ấy, những người bên đường đã chào đón cả hai vô cùng nồng nhiệt. Điều đó khiến Einstein rất ngạc nhiên. “Họ đang tung hô cả hai chúng ta”, Sác-lô nói, “tung hô ông vì chẳng ai hiểu ông cả, và tung hô tôi bởi vì mọi người đều hiểu tôi”.

Lòng tự hào của một người làm nên nghệ thuật chân chính là như thế.

Quang Minh